

AZ ÚJ GAZDASÁG MINT FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉG VIDÉKI TÉRSÉGEKBEN

Domingo Santos portugál kontextusban megírt tanulmánya¹ az új gazdaság (new economy) és a vidékfejlesztés összefüggéseivel foglalkozik, és viszonylag sok olyan szakmai, fejlesztéspolitikai megállapítást tartalmaz, amelyek a kelet-európai periferikus, félperiferikus térségek intézményi és szakmai szereplői számára hasznosíthatók lehetnek. A tanulmány a Luísa Cagica Carvalho és társai által szerkesztett, 2018-ban publikált gyűjteményes kötetben jelent meg, amely három tematikus fejezetben tizenhat tanulmányt tartalmaz a gazdaságfejlesztés és vidékfejlesztés kapcsolatának problémaköréből. A kiadvány célja kiemelkedő tudományos munkák bemutatása, amelyek az innovatív és vállalkozói tevékenységek, a strukturális változások és a regionális fejlődés komplexitására fókuszálnak. Jelen ismertetőben Domingo Santos tanulmányának vázlatos bemutatására vállalkozom.

A tanulmány témája a hosszú távú vidéki versenyképesség és fenntarthatóság kapcsán a vállalkozások és intézmények innovációs képességének kiemelt szerepe. Ez szoros összefüggésben van a vidéki területek identitásán, társadalomtörténetén, anyagi és nem anyagi erőforrásain alapuló sajátosságok előmozdításának fontosságával. Ennek érdekében a hivatkozott szerző szerint a vidékpolitikák újratervezése szükségzerű. Ez az új megközelítés – az érintett társadalmi-gazdasági szereplők bevonásával – egy tanulási keretrendszer létrehozásának eszköze is lehet, amely hozzájárul a vidéki területek gazdaságának újraértelmezéséhez, bővítéséhez, elérhetőbbé tételéhez helyi, nemzeti és globális szinten.

A tanulmány székelyföldi vonatkozásban is fontos és hasznosítható megközelítésben tárgyalja a vidékfejlesztési szakirodalomban új gazdaság – *new economy* – fogalommal jelölt tényező-együttest: területi identitás, társadalomtörténet, társa-

¹ Domingo Santos: **Towards a New Economy in Rural Areas**. In: Luísa Cagica Carvalho, Conceição Rego, M. Raquel Lucas, M. Isabel Sánchez-Hernández, Adriana Backx Noronha (szerk.) *Entrepreneurship and Structural Change in Dynamic Territories. Contributions from Developed and Developing Countries*. Springer, 2018. 189-200.

dalmi tőke, endogén erőforrás, részvételen alapuló fejlesztés, és így tovább. A szé-
kelyföldi vidékfejlesztési folyamatok kapcsán a tanulmány portugál kontextusának az
új gazdaság fogalmának kelet-európai értelmezése szempontjából van jelentősége.

A könyvfejezet első, bevezető részében a szerző azt tárgyalja, hogy a vidéki
területeket főként a mezőgazdasági, erdészeti tevékenységhez, valamint az ipari
tevékenység során a természeti és emberi erőforrások hasznosításához kapcsolódó
gazdasági narratíva és struktúra jellemzi. Ugyanakkor a mezőgazdaság visszaszorú-
lása, a vidéki értékek és természet iránti fokozott társadalmi érdeklődés, a szabad-
idős tevékenységek nagyban átalakították a gazdasági tájképet és tartalmat. Egyre in-
kább teret nyer az a megközelítés, amely szerint a vidéki terек funkcióinak bővítése
olyan fejlesztési lehetőséget jelent, amely a vidéket nem a haladással és az urbanizációval
szemben kell értelmezni, hanem a társadalmak fejlődésének egyik dimenziójaként.

Az elemzett szöveg a vidéki terек közelmúltban történt átalakulásának, válto-
zásának fontosabb strukturális dimenzióit vázolja fel. A szerző amellet érvet, hogy a
gazdasági jólét és a foglalkoztatás erősítése egy diverzifikáltabb és rugalmasabb helyi
gazdaság kialakításától függ, az agrárismeretek bővítésével, vállalkozási lehetőségek-
kel, kis- és középvállalkozások létrehozásával.

A második rész (*When Rural Development Rhymes with Refunctionalization*) a
vidékfejlesztés és a vidéki térségek új funkciókkal és tevékenységekkel való bőví-
tésének összefüggéseiről szól. A szerző szerint az agrárium a vidéki térségek egyre
gyengébb eleme, amely elsősorban az idegenforgalmi potenciál felfedezésének és a
gazdasági szerkezetátalakításnak köszönhető. Tehát a mezőgazdaság már nem tekint-
hető a vidéki térségek társadalmát szervező tényezőnek. A mezőgazdasági tevékeny-
ségen alapuló hagyományos vidéki paradigma ilyenszerű összeomlása azzal a kihí-
vással jár, hogy előtérbe kell helyezni azokat vállalkozási elképzeléseket és projekte-
ket, amelyek a fenntarthatóság gazdasági alapját képezhetik. A szerző ezen a ponton
az Európai Vidékfejlesztési Programokat, a Közös Agrárpolitika intézkedéseit említi,
amelyek fő célja a vidéki területek kihasználatlan természeti és kulturális erőforrásai-
nak feltárása: ilyen például a táj, történelem, hagyományok, kézművesség, gasztronó-
mia. Ezek azok az elemek, amelyekre a vidékiség új modelljében alapozni lehet,
például egy helyi termék vagy brand létrehozásánál. A globális piacokon a helyi ter-
mékeknek az adott vidéki térségre jellemző sajátosságokból fakadó különlegessége
enged teret. A szerző szerint a helyi és a globális ebben a kontextusban építheti
kölsönösen egymást, de természetesen figyelembe kell venni azt is, hogy a vidék-

politikákhoz kapcsolódó támogatási dimenzió más, és sok esetben a klasszikus üzleti stratégiák rovására is mehet. Ugyanakkor egy félreérthető kettősséget eredményez: a mezőgazdaságra vonatkozó gazdaságpolitika és a vidékfejlesztés szociálpolitikájának keveredése. Santos felhívja a figyelmet arra, hogy például Portugália esetében a központosított és vertikális politikai-adminisztrációs kultúra és a horizontális koordináció hiánya miatt az Európai Vidékfejlesztési Programok célkitűzései sok esetben nem kapcsolódnak össze következetesen a vidéki közösségek dinamikájával. Az innováción, versenyképességen és fenntarthatóságon alapuló fejlesztési folyamatokban nagyon fontos a kiegyensúlyozott és átfogó politikai tervezés.

A vidékfejlesztés és a vidéki térségek új funkcióinak összefüggése kapcsán a szerző fontosnak tartja felhívni a figyelmet arra, hogy a mezőgazdasági tevékenység elhalványodása ellenére az ezen a téren felhalmozódott tőke következtében a vidéki területek környezeti erőforrásként továbbra is az élelmiszer-termelésben játszanak fontos szerepet. Ugyanakkor a piacok szabályozása, a kereslet szegmentálása, a termékminőség szigorú kritériumok közé való szorítása a vidéki gazdasági tevékenység vonzerejének gyengülését eredményezi. Ennek ellenére az ilyen jellegű gazdasági tevékenység továbbra is folytatódik, állandóan újraértelmeződik, főként olyan összefüggésekben mint a mezőgazdaság-egészségügy-élelmiszer, vagy a mezőgazdaság-környezet-terület. A szerző ezen a ponton fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy amennyiben a vidékfejlesztési politikák kölcsönhatásba lépnek a társadalmi-intézményi szerkezettel, olyan erőforrások kerülnek mozgósításra, amelyek nem kizárólag a gazdasági szférába tartoznak. Ebben az értelemben a vidékiségi egy olyan modelljének felépítését támogatják, amelyet különböző területi szingularitások és egyedi helyi termékek jellemeznek. Santos szerint a vidéki gazdaság ilyenszerű értelmezése, a területi megközelítés innovatív dimenziójával társítva paradigmaváltást eredményezhet.

A kultúra és az identitás áll a tanulmány harmadik részének (*Identity: Looking for Who I Am*) fókuszában. A szerző meglátásában Portugáliába a kultúra ágazata még mindig nagyon kevés szerepet kap a vidékfejlesztésben. A politikai, intézményi és vállalkozói szereplők még mindig nem látják a kultúra fejlesztési funkcióját, annak ellenére, hogy ez egy fontos fejlesztési tényező, ez teszi lehetővé a helyi szereplők bevonását, az értékek megőrzése melletti társadalmi változást, az identitás megerősítését. A szerző versenyképességi tényezőnek, és a fenntartható stratégiák alapjának tekinti a területi identitást és annak erősítését. Putnam-ra (1995) hivatkozva egy-

értelműnek tartja, hogy a kulturális és természeti értékeket a társadalmi tőke erősítésének motorjaként be kell építeni a gazdasági és területi fejlesztés tervezésébe. Az agrárközösségek átalakításának gyakran egyik fő korlátját jelenti a függőség és segítségnyújtás modelljében előforduló identitásvesztés, alacsony önértékelés. Tehát a fejlődési terveket a különböző vidéki területek sajátosságai, identitása, anyagi és immateriális erőforrásai, kreatív potenciálja alapján kell kidolgozni, máskülönben a fejlesztési erőfeszítések értelmetlenné válhatnak. Ugyanakkor, ha egy fejlesztési projekt célként fogalmazza meg egy teljesen új, a helyi identitástól független tevékenység bevezetését, és erre tudatosan figyel, idővel megtörténhet az is, hogy a közösség elfogadja a változást.

Santos szerint azok a vállalkozások és projektek, amelyek stratégiájukban, endogén gazdasági és társadalmi erőforrásaik értékelésekor figyelembe veszik a vidéki területek identitását és immateriális sajátosságait, igazoltan jobb lehetőségekkel indulnak, és jelentős hatást gyakorolhatnak a vidékfejlesztésre a vagyonteretemtés és a foglalkoztatottság szempontjából is.

A vidékiség új megközelítése a fejlesztési döntések és folyamatok differenciált értelmezését vonja maga után, ami nem egyszerű feladat.

A tanulmány negyedik (*From Pandora: Out of the Box*) részében a szerző az új fejlesztési modell által bekövetkező változásokat tárgyalja a vidék vonatkozásában. Összegezi, hogy az új fejlesztési modell három nagy változást eredményezett a korábbi exogén modellhez képest: a figyelmet a vidék saját erőforrásai felé irányította, a helyi közösségeket a fejlesztési tevékenységek főszereplőivé tette, és lehetővé tette a területi szintű integrált fejlesztést. Ebben a modellben a vidéki területek már nem a fejlett városi központokkal ellentétes, elmaradott területek, és nem a globális (város) és lokális (vidék) ellentétpár mentén meghatározottak. Ennek kapcsán Santos idézi Miguel Torga portugál író, aki szerint az egyetemes valójában a falak nélküli lokalitást jelenti. Annak ellenére, hogy a gazdaságok ilyenszerű differenciálódásról folytatott vitákat korlátozzák azok a globalizációs elképzelések, amelyek a gazdasági rendszerek homogenizálásának elvén alapszanak, széleskörű egyetértés van abban, hogy a területek versenyképessége már nem csak a hagyományos gazdasági-földrajzi tényezőktől függ, hanem inkább a különféle gazdasági és gazdaságin kívüli szférákat összekapcsoló kezdeményezési és szervezési tevékenységektől. Ebből adódóan egyre inkább előtérbe kerül a vidék elemzésén alapuló megértés, egy olyan módszertan alkalmazása, amely lehetővé teszi az erőforrások és fejlesztési tevékenységek összehangolására alkalmas területi jellemzők felismerését.

Egy ilyen módszertan egymástól eltérő vidéki területekre történő lefordítása és alkalmazása nem egyértelmű és egyszerű feladat. Továbbá nehezítő tényező, hogy a vidéki vállalkozók sok esetben tévesen értelmezik az innováció fogalmát, gyakran összekeverik az anyagi tőkén alapuló modernizációs stratégiákat az immateriális tőkén alapuló innovációs stratégiákkal. A szerző Portugália esetét hozza fel példaként, ahol gyakran összetévesztik a kezdőpontokat a végpontokkal: tehát kis népességgel rendelkező periférikus területeken üzleti kezdeményezéseket indítanak el, és annak ellenére, hogy ezeken a területeken épp a gyenge vállalkozói szellem a fejlődés kritikus tényezője, magukra hagyják ezeket a kezdeményezéseket, és nem foglalkoznak a helyi lakossággal, azt várják, hogy magától alakuljon ki minden. A tanulmány szerzője Dinnis (2000) és Figuera és társai (2011) nyomán éppen ezért azt hangsúlyozza, hogy vidéki térségekben a fejlődés alapja az endogén vállalkozás ösztönzése, az anyagi és humán erőforrások befolyásolása a vállalkozói szellem serkentése érdekében. Ez a vállalkozások létrehozását támogató modell a gazdasági, politikai és társadalmi szereplők közötti együttműködésre, valamint a képzésekre, készségek fejlesztésére, tudásmenedzsmentre fókuszál, mert gyenge szereplői hálózatok esetében a támogatások intézményesítése nagyon negatív, a szándékokkal és tervekkel (például a vállalkozói kedv serkentése) ellentétes következményekkel járhat. A szerző szerint könnyebb a politikák megújítása, mint az intézményi keretek újra alkotása, éppen ezért nem az új intézmények és szervezetek létrehozása fog hatékony vidékfejlesztést eredményezni, hanem a meglévők szerepének és hatáskörének újragondolása.

A vidéki térségekben rejlő lehetőségek hatékony kihasználása integrált fejlesztési megközelítést tesz szükségessé, és egy multidiszciplináris, komplex folyamatként értelmezhető, amelyben nincs standard megoldás. Ebben a folyamatban olyan elveket kell figyelembe venni, mint a fenntarthatóságon és részvételen alapuló gazdálkodás, a kulturális és természeti örökség megőrzése. A szerző magától értetődőnek tartja, hogy alapvető fontosságú az új fejlesztési tervek felvázolása a vidéki világ számára, továbbá az új modellek és a megújult intervenciós stratégiák megvitatása.

Összegzésképp megfogalmazza, hogy bár az új gazdasági, társadalmi és környezeti kihívások megválaszolása nem könnyű feladat, de mennyiségi és minőségi munkahelyteremtés és a vidéki közösségek erőforrásainak figyelembevétele nélkül nem valósulhat meg fenntartható fejlődés.